

Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków
90-425 Łódź, ul. Piotrkowska 99

Łódź, 08-05-2024 r.

WUOZ-ZRR.5140.124.2023.PU

Nr rejestru zabytków: A / 427

DECYZJA
w sprawie wpisania do rejestru zabytków nieruchomych

Na podstawie art. 49 § 1 i art. 104 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 r. *Kodeks postępowania administracyjnego* (t.j. Dz.U. z 2023 r., poz. 775), w związku z art. 6 ust. 1 lit. „a” i „b”, art. 8 ust. 1, art. 9 ust. 1, art. 89 ust. 2, art. 91 ust. 4 pkt. 3 i 4 oraz art. 94 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 840, ze zm.), w wyniku postępowania administracyjnego przeprowadzonego z urzędu,

o r z e k a m

wpisać do rejestru zabytków nieruchomych województwa łódzkiego historyczny układ urbanistyczny oraz krajobraz kulturowy dawnej osady rękodzielniczej „Nowe Miasto” w Łodzi, w granicach terenu przeznaczanego pod place budowlane na planie osady „Nowe Miasto” sporządzonym w 1823 r.

Granice obszaru wpisanego do rejestru zabytków wyznaczają:

- **od strony północnej** – linia biegnąca w kierunku wschodnim wzdłuż północnej granicy nieruchomości przy ul. Ogrodowej 15 / ul. Zachodniej 47, następnie przecinając ul. Zachodnią biegnącą w kierunku wschodnim na terenie Parku Staromiejskiego wzdłuż cieków wodnych rzeki Łódki oraz południowego brzegu dawnego Stawu Dworskiego, następnie biegnąca w kierunku południowym wzdłuż zachodniej krawędzi dawnej ul. Wschodniej (obecnie na terenie parku) oraz w kierunku wschodnim wzdłuż północnej krawędzi ul. Północnej, tzn. linia biegnąca na terenie obrębu geodezyjnego B-46 w kierunku wschodnim, wzdłuż północnej i wschodniej granicy działki nr 102/6, następnie wzdłuż północnej granicy działki nr 102/7, dalej, na terenie obrębu geodezyjnego B-47, obiegająca od strony północnej działki drogowe nr 174/35 i 174/26, biegnąca wzdłuż północnych granic działek nr 350/41, 350/42, 351/30, następnie przecinając działkę drogową nr 351/40 linią prostą łączącą północno-wschodni narożnik działki nr 351/30 i północno-zachodni narożnik działki nr 351/6, dalej biegnąca w kierunku południowym wzdłuż wschodniej granicy działki nr 351/40 do północnej granicy działki nr 351/3, następnie biegnąca w kierunku wschodnim wzdłuż północnej granicy działki nr 351/3, obiegając od strony północnej działkę nr 416/9, dalej biegnąca w kierunku wschodnim wzdłuż północnych granic działek nr 416/5, 416/6 i 416/7, następnie w kierunku południowym, wzdłuż wschodniej granicy działki nr 416/7, następnie biegnąca w kierunku wschodnim, wzdłuż północnych granic działek drogowych nr 420/30 i 420/20 do zachodniej granicy działki nr 418/20;
- **od strony wschodniej** – linia biegnąca w kierunku południowym od Parku Staromiejskiego, przecinając ul. Północną na wysokości zachodniej granicy nieruchomości położonej przy ul. Północnej, na terenie której znajduje się dawny dworzec tramwajów podmiejskich, dalej biegnąca wzdłuż tylnych (wschodnich) granic posesji położonych przy ul. Wschodniej o numerach od 10 do 16 i od 20 do 24, dalej wzdłuż wschodnich granic posesji położonych przy ul. Pomorskiej 14 i 13 (przecinając ulicę Pomorską linią prostą na wysokości wschodnich granic ww. posesji), następnie dalej w kierunku południowym, przecinając posesję przy ul. Wschodniej 32, linią prostą biegnącą na wysokości wschodnich granic posesji przy ul. Pomorskiej 13 i ul. Wschodniej 34, dalej biegnąc w kierunku południowym wzdłuż tylnych (wschodnich) granic posesji przy ul. Wschodniej o numerach

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi
ul. Piotrkowska 99, 90-425 Łódź, tel.: 42 631 78 92, fax: 42 630 17 83
e-mail: sekretariat@wuoz-lodz.pl
www.wuoz-lodz.pl

Administratorem danych osobowych jest Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków. Dane przetwarzane są w celu realizacji czynności urzędowych. Masz prawo do dostępu, sprostowania, ograniczenia przetwarzania danych. Więcej informacji znajdziesz na stronie www.WUOZ.RODO lub pod numerem telefonu: 42 631 78 92.

od 34 do 44, dalej wzdłuż wschodnich granic posesji przy ul. Rewolucji 1905 r. nr 16 i 15 (przecinając ulicę Rewolucji 1905 r. linią prostą na wysokości wschodnich granic obu ww. nieruchomości), tzn. linia biegnąca na terenie obrębu geodezyjnego B-47 w kierunku południowym, przecinająca działki drogowe nr 420/20 i nr 420/30 linią prostą łączącą południowo-zachodni narożnik działki nr 418/20 z północno-wschodnim narożnikiem działki nr 165 w obrębie S-1, następnie biegnąca w kierunku południowym na terenie obrębu geodezyjnego S-1, wzdłuż wschodnich granic działek nr 165 i 166, dalej obiegająca od strony wschodniej działkę nr 196, następnie biegnąca w kierunku południowym wzdłuż wschodnich granic działek nr 195/1 i 195/2, dalej biegnąca w kierunku zachodnim, wzdłuż południowej granicy działki nr 195/2, następnie w kierunku południowym, wzdłuż wschodnich granic działek o numerach: 193/1, 192/1, 192/2, 191/1, 189/1 i 189/2, następnie przecinająca działkę drogową nr 128/8 linią prostą, łączącą południowo-wschodni narożnik działki nr 189/2 i północno-wschodni narożnik działki nr 198, dalej biegnąca wzdłuż wschodniej granicy działki nr 198, następnie przecinająca działkę nr 229/1 linią prostą łączącą wschodnią granicę działki nr 198 ze wschodnią granicę działki nr 228, następnie biegnąca w kierunku południowym wzdłuż wschodnich granic działek o numerach: 228, 227, 226, 225, 224/2, 223/1 i 222, dalej przecinająca działkę drogową nr 290/24 linią prostą łączącą południowo-wschodni narożnik działki nr 222 i północno-wschodni narożnik działki nr 410, następnie biegnąca wzdłuż wschodniej granicy działki nr 410 do jej południowo-wschodniego narożnika;

- od strony południowej – linia biegnąca w kierunku wschodnim wzdłuż południowej krawędzi ul. Próchnika na odcinku do zachodniej granicy posesji przy ul. Próchnika 16 do ul. Zachodniej, następnie w kierunku południowym wzdłuż zachodniej krawędzi ul. Zachodniej do wysokości południowej granicy posesji przy ul. Zachodniej 85, następnie biegnąca w kierunku wschodnim, przecinając ul. Zachodnią i przebiegając wzdłuż południowych granic posesji położonych od strony południowej przy ul. Próchnika o numerach od 12 do 4, dalej biegnąca wzdłuż południowych granic posesji przy ul. Piotrkowskiej 15 i ul. Piotrkowskiej 16 / ul. Rewolucji 1905 r. nr 3 (przecinając ul. Piotrkowską na wysokości południowych granic ww. posesji), następnie biegnąca wzdłuż południowych granic posesji przylegających od strony południowej do ul. Rewolucji 1905 r. o numerach od 5 do 15 (przecinając ulicę Wschodnią linią prostą na wysokości południowych granic posesji przy ul. Rewolucji 1905 r. nr 11 i 13), tzn.

linia biegnąca na terenie obrębu geodezyjnego S-1 w kierunku wschodnim, wzdłuż południowej granicy działki drogowej nr 63/2, na odcinku do zachodniej granicy działki nr 294/4 do działki drogowej nr 64/28, dalej biegnąca w kierunku południowym wzdłuż zachodniej granicy działki drogowej nr 64/28 do południowej granicy działki nr 294/3, następnie biegnąca w kierunku wschodnim, przecinając działkę drogową nr 64/28 linią prostą łączącą południowo-wschodni narożnik działki nr 294/3 i południowo-zachodni narożnik granicę działki nr 295/6, dalej biegnąca w kierunku wschodnim, wzdłuż południowych granic działek o numerach: 295/6, 296/4, 297/1, 298, 299/1, 300/5, 300/1 i 302/4, następnie przecinająca działkę drogową nr 536/4 linią prostą łączącą południowo-wschodni narożnik działki nr 302/4 i południowo-zachodni narożnik działki nr 305, dalej biegnąca w kierunku wschodnim, wzdłuż południowych granic działek nr 305, 306, 307, 308 i 309, następnie przecinająca działkę drogową nr 348/4, linią prostą łączącą południowo-wschodni narożnik działki nr 309 i południowo-zachodni narożnik działki nr 348/1, dalej biegnąca w kierunku wschodnim, wzdłuż południowych granic działek nr 348/1, 409/4 i 410, do południowo-wschodniego narożnika działki nr 410;

- od strony zachodniej – linia biegnąca w kierunku południowym wzdłuż zachodniej granicy nieruchomości przy ul. Ogrodowej 15 / ul. Zachodniej 47, następnie wzdłuż zachodniej krawędzi placu Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy oraz zachodniej granicy nieruchomości przy ul. Ogrodowej 16, dalej w kierunku południowym, wzdłuż tylnych (zachodnich) granic nieruchomości przylegających od strony zachodniej do ul. Zachodniej, na odcinku od posesji przy ul. Zachodniej 55 do ul. Zachodniej 65 / ul. Legionów 11/13, następnie przecinająca ul. Legionów linią prostą, łączącą zachodnie granice posesji przy ul. Zachodniej 65 / ul. Legionów 11/13 oraz ul. Legionów 12, dalej biegnąca w kierunku południowym wzdłuż zachodniej granicy posesji przy ul. Legionów 12, następnie wzdłuż tylnych (zachodnich) granic posesji przyległych do ul. Zachodniej od strony zachodniej, na odcinku od posesji przy ul. Zachodniej 65 do południowej krawędzi ul. Próchnika, przecinając ww. ulicę na wysokości zachodniej granicy posesji przy ul. Próchnika 16, tzn.

linia biegnąca na terenie obrębu geodezyjnego B-46 w kierunku południowym, wzdłuż zachodnich granic działek nr 102/6 i 1/10, następnie na terenie obrębu S-1, przecinająca działkę drogową nr 1/11 linią prostą łączącą południowo-zachodni narożnik działki nr 1/10, w obrębie B-46 i północno-

zachodni narożnik działki nr 1/16 w obrębie S-1, następnie biegnąca w kierunku południowym wzdłuż zachodniej granicy działki nr 1/16, południowo-zachodniej granicy działki nr 6/35 oraz zachodniej granicy działki nr 6/25, następnie biegnąca w kierunku zachodnim, północną granicą działki nr 6/28, dalej w kierunku południowym, wzdłuż zachodnich granic działek nr 6/28 i 9/21, następnie w kierunku wschodnim, wzdłuż południowej granicy działki nr 9/21, dalej biegnąca w kierunku południowym wzdłuż zachodniej granicy działki nr 8/3, następnie obiegając działkę nr 9/10 od strony zachodniej, biegnie dalej w kierunku południowym zachodnimi granicami działek nr 10/1 i 11, następnie fragmentem północnej i zachodnią granicą działki nr 12/1, dalej zachodnimi granicami działek nr 13/1 i 14/5, następnie przecinająca działkę drogową nr 30/1 linią prostą łączącą południowo-zachodni narożnik działki nr 14/5 i północno-zachodni narożnik działki nr 40, dalej biegnąca w kierunku południowym wzdłuż zachodnich granic działek nr 40, 42/1, 43, 44, 45, 46/4, następnie obiegająca od strony północnej i zachodniej działkę nr 48/4, dalej przecinająca działkę drogową nr 63/2 linią prostą, łączącą południowo-zachodni narożnik działki nr 48/4 z północno-zachodnim narożnikiem działki nr 294/4.

Granice obszaru wpisanego do rejestru zabytków zostały oznaczone na załączniku graficznym do niniejszej decyzji kolorem czerwonym.

Uzasadnienie

Postępowanie w sprawie wpisania do rejestru zabytków układu urbanistycznego oraz krajobrazu kulturowego dawnej osady rękodzielniczej *Nowe Miasto* w Łodzi, w granicach obejmujących zasięg parceli budowlanych oraz ogrody sukieniczne, oznaczone na planie ww. osady, sporządzonym w 1823 r. przez geometrę F. de Viebiga, zostało wszczęte z urzędu, postanowieniem Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (dalej ŁWKZ) z dnia 5.11.2012 r., w odpowiedzi na wniosek złożony w trybie art. 31 § 2 ustawy *Kodeks postępowania administracyjnego* przez organizację społeczną - stowarzyszenie *Łódzka Przestrzeń* (postanowienie ŁWKZ zawiera szczegółowy opis granic obszaru objętego postępowaniem). Postępowanie prowadzone było w trybie art. 94 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*. W toku prowadzonego postępowania, ŁWKZ na podstawie zgromadzonego materiału dowodowego, decyzją z dnia 19.01.2018 r., znak: WUOZ-BR.5140.13.2018.PU, częściowo umorzył prowadzone postępowanie, w zakresie obszaru przeznaczanego na ww. planie osady rękodzielniczej *Nowe Miasto* z 1823 r. pod ogrody sukieniczne. Tym samym, zakres przedmiotowy postępowania został ograniczony do obszaru wyznaczonego na planie osady z 1823 r. pod parcele budowlane (decyzja ŁWKZ zawiera szczegółowe uzasadnienie, a także opis granic obszaru objętego dalej postępowaniem). W toku postępowania, stowarzyszenie *Łódzka Przestrzeń* w 2018 r. uległo rozwiązaniu z mocy prawa, na postawie art. 10a ust. 1 ustawy z dnia 28.09.2015 r. o zmianie ustawy – *Prawo o stowarzyszeniach oraz niektórych innych ustaw* (zgodnie z informacją przekazaną ŁWKZ przez Urząd Miasta Łodzi Wydział Spraw Obywatelskich w piśmie z dnia 30.10.2018 r., znak: DOA-SO-V.512.75.2018).

W ramach postępowania ŁWKZ zgromadził obszerny materiał dowodowy w postaci, m.in.: dokumentacji konserwatorskiej układu urbanistycznego będącego przedmiotem postępowania (karta ewidencyjna zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru pt. *Układ urbanistyczny dawnej osady rękodzielniczej „Nowe Miasto”*, opr. D. Gołębiewska, I. Leszczyńska, 2019 r.; karta adresowa zabytku nieruchomego pt. *Dzielnica Nowe Miasto*, opr. M. Białkowska, A. Kurzac, 2012 r.); ponadto karty ewidencyjnej zabytków architektury i budownictwa (tzw. karty białej) pt. *Plac Wolności*, opr. A. Kopińska, W. Jakubowska, 1989 r.; licznych kart białych opracowanych dla zabytków architektury wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków lub figurujących w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także licznych kart adresowych zabytków nieruchomych, opracowanych dla obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków miasta Łodzi, zlokalizowanych na obszarze objętym prowadzonym postępowaniem. W ramach postępowania, ŁWKZ pozyskał specjalistyczną ekspertyzę pt. *Ocena wartości zabytkowych historycznego układu urbanistycznego oraz krajobrazu kulturowego osady rękodzielniczej Nowe Miasto w Łodzi. Postulowane formy i zasady ochrony*, opracowaną przez Narodowy Instytut Dziedzictwa Oddział Terenowy w Łodzi w 2014 r. (dalej: Ekspertyza NID). W toku postępowania, w dniach 28.09 – 26.10.2021 r. zostały przeprowadzone oględziny obszaru objętego postępowaniem, w czasie których rozpoznano aktualny stopień zachowania elementów składowych układu urbanistycznego oraz krajobrazu kulturowego, a także sporządzono dokumentację fotograficzną. Pozyskano również kopię mapy z ewidencji gruntów i budynków dla obszaru objętego postępowaniem, w skali 1:1000 (mapa wydana przez Prezydenta Miasta Łodzi - Łódzki Ośrodek Geodezji z datą 20.02.2018 r.), na etapie poprzedzającym wydanie decyzji dokonano analizy treści ww. mapy, w zakresie podziałów

geodezyjnych oraz naniesień budowlanych. Zgromadzono kopię archiwalnej dokumentacji kartograficznej, dokumentującej historyczne zmiany w zagospodarowaniu obszaru objętego postępowaniem, w szczególności zmiany w zabudowie, sieci ulicznej, charakterze zagospodarowania i funkcji terenu, a także zmiany w układzie parcelacyjnym, m.in.: plan sytuacyjny uregulowania Ogrodów Sukienniczych osady Nowe Miasto z 1823 r. (F. de Vicbig), plany miasta Łodzi z 1849 r. (J. Lenartowskiego), z 1853 r. (O. Flatta), z 1856 r. (K. Mittelstaedta), z 1873 r. (R. Micińskiego), z 1877 r. (R. Micińskiego), z 1889 r. (H. Majewskiego) oraz z lat 1894-96 r. (W. Starzyńskiego). Zgromadzono również literaturę dotyczącą zagadnienia (m.in.: Koter M., *Geneza układu przestrzennego Łodzi przemysłowej*; Warszawa 1969; Stefański K., *Jak zbudowano przemysłową Łódź. Architektura i urbanistyka miasta w latach 1821-1914*, Łódź 2001; Rynkowska A., *Ulica Piotrkowska*, Łódź 1970 r.; Ginsbert A., *Łódź. Studium monograficzne*, Łódź 1961 r.). W końcu, w ramach postępowania zgromadzono informacje dotyczące aktualnych form ochrony zabytków dla obiektów i obszarów usytuowanych w granicach prowadzonego postępowania. Zgodnie z art. 10 § 1 ustawy *Kodeks postępowania administracyjnego*, stronom zapewniono czynny udział w każdym stadium postępowania, a przed wydaniem decyzji umożliwiono im wypowiedzenie się, co do zebranych dowodów i materiałów oraz zgłoszenie żądań.

Wpis do rejestru jest jedną z form ochrony zabytków przewidzianą przepisami ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (art. 7 pkt. 1 ustawy). Zgodnie z art. 8 w/w ustawy, rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, zaś zgodnie z art. 9 ust. 1 ww. ustawy, wpis do rejestru zabytków nieruchomości następuje na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu lub na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek.

Według ustawowej definicji (art. 3 ww. ustawy) zabytkiem nazywamy nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich zespół lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Historycznym układem urbanistycznym nazywamy przestrzenne założenie miejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg. W końcu, krajobrazem kulturowym nazywamy postrzeganą przez ludzi przestrzeń zawierającą elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowaną w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka. W aspekcie formalnym, zabytkowy charakter historycznego układu urbanistycznego oraz krajobrazu kulturowego dawnej osady rękodzielniczej *Nowe Miasto* w Łodzi, potwierdza fakt ujęcia w gminnej ewidencji zabytków miasta Łodzi historycznego układu urbanistycznego oraz krajobrazu kulturowego pn. *Dzielnica Nowe Miasto* (w granicach nieznacznie zmienionych w stosunku do historycznych granic osady *Nowe Miasto* i obszaru wpisanego do rejestru zabytków niniejszą decyzją). Potwierdzeniem wysokich walorów zabytkowych przedmiotowego układu urbanistycznego jest usytuowanie w jego granicach licznych obiektów zabytkowych, które zostały wpisane do rejestru zabytków nieruchomości województwa łódzkiego odrębnymi decyzjami, lub które figurują w gminnej ewidencji zabytków miasta Łodzi (część z nich także w wojewódzkiej ewidencji zabytków), obiekty te stanowią integralną część opisywanego układu urbanistycznego oraz współtworzą jego walory zabytkowe. Do rejestru zabytków wpisane jest założenie urbanistyczno-architektoniczne dawnego Nowego Rynku (obecnie plac Wolności), stanowiące centralny punkt części osady przeznaczonej pod zabudowę, a także układ urbanistyczny ul. Piotrkowskiej, stanowiącej jedną z głównych arterii komunikacyjnych osady, którego północna część znajduje się w granicach przedmiotowego układu. Oba powyższe, historyczne układy urbanistyczne (wśród innych łódzkich obiektów), zostały uznane za Pomnik Historii pn. *Łódź – wielokulturowy krajobraz miasta przemysłowego*, na podstawie Rozporządzenia Prezydenta RP z dnia 16.02.2015 r. Poza ww. obszarami, do rejestru zabytków wpisane są, w zakresie indywidualnym, także poniższe obiekty usytuowane na obszarze dawnej osady *Nowe Miasto*: dawny ratusz (obecnie siedziba Archiwum Państwowego w Łodzi) przy pl. Wolności 1; dawna Szkoła Powiatowa Realna Niemiecko-Rosyjska (obecnie siedziba Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi) przy pl. Wolności 13/14; dawny kościół ewang.-augst. p.w. św. Trójcy, obecnie rzym.-kat. p.w. św. Ducha przy ul. Piotrkowskiej 2; zespół pałacowo-ogrodowy Izraela K. Poznańskiego przy ul. Ogrodowej 15 / ul. Zachodniej 47 (uznany za Pomnik Historii ww. rozporządzeniem Prezydenta RP), a także kamienice i domy usytuowane przy pl. Wolności nr: 2 i 4 oraz przy ul. Piotrkowskiej nr: 4, 5, 6, 11, 12 i 13. W gminnej ewidencji zabytków miasta Łodzi, poza ww. obiektami, figurują liczne kamienice, domy, lub oficyny mieszkalne zlokalizowane przy większości ulic wytyczonych w ramach opisywanego układu urbanistycznego (poza ul. Ogrodową). Są to obiekty usytuowane przy ul. Zachodniej nr: 46, 52, 53, 55, 56, 59, 61, 65, 67, 71, 75, 77, 79, 81 i 83; przy ul. Północnej nr: 1/3, 5, 7, 9, 11 i 13; przy ul. Wschodniej nr: 14 - 19, 23, 25, 27, 29, 31 - 39 i 42; przy ul. Rewolucji 1905 r. nr: 1 - 7, 9, 11 i 13; przy ul. Próchnika nr: 3 - 12; przy ul. Nowomiejskiej nr: 3 - 6, 8, 9, 11 i 12; przy

ul. Piotrkowskiej nr: 3, 7 – 10 i 14; przy ul. Legionów nr: 3, 5 i 7 oraz przy ul. Pomorskiej nr: 4 – 8, 10, 11. Ponadto, w gminnej ewidencji zabytków figuruje także Park Staromiejski, którego południowa część znajduje się w granicach opisywanego układu przestrzennego. Dopelniając opisu istniejących form ochrony konserwatorskiej występujących na obszarze przedmiotowego układu urbanistycznego należy również wskazać, iż część obszaru usytuowanego w granicach ww. układu, podlega ochronie konserwatorskiej także z tytułu ujęcia w gminnej ewidencji zabytków miasta Łodzi historycznych układów urbanistycznych pn.: *Ogrody Sukiennicze Nowego Miasta*, *Osada „Łódka”* oraz *Dzielnica „Wiązowa”*, w końcu, znaczna część obszaru wpisanego do rejestru zabytków niniejszą decyzją, podlega ochronie konserwatorskiej na podstawie zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (z wyjątkiem nieruchomości przyległych od strony wschodniej do ul. Wschodniej). Pomimo licznych form ochrony konserwatorskiej ustanowionych dla części obszaru bądź poszczególnych obiektów, usytuowanych na terenie opisywanego układu urbanistycznego, należy podkreślić, że dotychczas całość obszaru dawnej osady *Nowe Miasto*, nie była objęta jednolitą formą ochrony konserwatorskiej.

Historyczny układ urbanistyczny oraz krajobraz kulturowy osady *Nowe Miasto* w Łodzi, w granicach obszaru przeznaczanego pierwotnie pod zabudowę prezentuje wysokie wybitne wartości zabytkowe w skali krajowej (patrz: Ekspertyza NID).

Osada rękodzielnicza *Nowe Miasto* powstała na początku lat 20. XIX w. w ramach podjętej ówczas przez władze Królestwa Polskiego, zakrojonej na szeroką skalę akcji uprzemysłowienia ziem polskich, której jednym z elementów było zakładanie nowoczesnych osad fabrycznych oraz sprowadzenie do nich fachowców, rękodzielników, pochodzących głównie z ziem polskich zaboru pruskiego oraz ziem niemieckich (m.in. z Dolnego Śląska oraz Wielkiego Księstwa Poznańskiego), osada początkowo przeznaczona była głównie dla sukienników. Łódź, będąca dotychczas niewielkim miasteczkiem o charakterze głównie rolniczym, została wybrana jako miejsce powstania przyszłego ośrodka przemysłowego w czasie wizytacji terenów obwodu łęczyckiego, którą w lipcu 1820 r. przeprowadził Rajmund RembIELiński, Prezes Komisji Województwa Mazowieckiego. O lokalizacji ośrodka przemysłowego w tym miejscu zadecydowała m.in. dostępność gruntów rządowych, dogodne położenie komunikacyjne przy trakcie prowadzącym z Włocławka przez Łęczycę do Piotrkowa, a także odpowiednie warunki fizjograficzne (m.in. występowanie licznych rzek i strumieni, łatwy dostęp do budulca, niska jakość gleb pod rolnictwo). Podstawę do utworzenia osad przemysłowych w miastach rządowych stanowił dekret namiestnika ks. Józefa Zajączka z 18 września 1820 r., na ternie ówczesnego woj. mazowieckiego do rangi *miast fabrycznych*, poza Łodzią, podniesione zostały także miasta: Dąbie, Gostynin, Łęczyca, Przedecz i Zgierz. Osada stanowi zatem cenne, materialne świadectwo polityki gospodarczej, realizowanej przez władze Królestwa Polskiego. Powstanie osady było pierwszym etapem transformacji miasta Łodzi w jeden z najważniejszych ośrodków przemysłu włókienniczego na ziemiach polskich. Osada *Nowe Miasto* została urządzona w latach 1821-23 na gruntach położonych na południe od zabudowań miasta oraz rzeki Łódki. Wytyczenie planu osady powierzono rządowemu geometrze Filipowi de Viebig'owi, jednakże wg. dostępnej literatury istotny udział w jej rozplanowaniu miał również R. RembIELiński, który już w 1820 r. miał określić granice osady, wskazać lokalizację przyszłego rynku oraz przebieg głównych arterii komunikacyjnych (Koter M, Geneza...). Osada, w swej części zachodniej przeznaczonej na place budowlane, została zaprojektowana zgodnie z zasadami urbanistyki klasycystycznej, zaś jej plan był bliski układom osad fryderycjańskich (Ekspertyza NID). Otrzymała geometryczny plan cechujący się osiowością oraz symetrią kompozycji, opartej na regularnej siatce prostokątnych ulic, dzielących założenie na cztery bloki, z centralnie usytuowanym, ośmiobocznym w planie rynkiem, całość otrzymała kształt zbliżony do regularnego prostokąta (Nowy Rynek). Znaczenie rynku w ramach osady zaakcentowano jego usytuowaniem w osi głównego traktu komunikacyjnego oraz w miejscu lokalnego przewyższenia terenu. Rynek stanowił główny węzeł komunikacyjny osady. Z rynku, w czterech kierunkach poprowadzono ulice wylotowe stanowiące główne osie symetrii założenia, w osi północ-południe były to ul. Nowomiejska i ul. Piotrkowska, zaś w osi wschód – zachód – dawna ul. Średnia (obecnie ulice Legionów i Pomorska). Cztery kwartały przeznaczone pod zabudowę zostały ograniczone ulicami obwodowymi, którym nadano nazwy zgodne z kierunkami świata: ul. Północna (obecnie ulice Ogrodowa oraz Północna), ul. Wschodnia, ul. Południowa (obecnie ulice Próchnika i Rewolucji 1905 r.), ul. Zachodnia. Na ww. terenie wytyczono 184 działki budowlane, przy czym parcelom położonym przy rynku nadano kształt trapezu prostokątnego (o dwóch rozmiarach w zależności od usytuowania), zaś pozostałym – kształt wydłużonego prostokąta (także o dwóch rozmiarach). Należy zaznaczyć, iż w ramach opisywanej części osady *Nowe Miasto* pod zabudowę przeznaczono parcele wytyczone po obu stronach ulic obwodowych. Od strony północnej, gdzie granice osady w sposób naturalny wyznaczał przebieg koryta rzeki Łódki oraz południowy brzeg stawu na rzece, parcele otrzymały nieregularną długość (przy zachowaniu jednolitej szerokości), uwarunkowaną przebiegiem linii brzegowej. Na terenach sąsiadujących z wyżej

opisanym założeniem, od strony południowej i wschodniej, w ramach osady *Nowe Miasto* wytyczono parcele przeznaczone pod ogrody dla sukienników, zaplanowano także lokalizację rządowej cegielni, całość obszaru osady rękodzielniczej obejmowała obszar ok. 27 ha. Przy Nowym Rynku powstały obiekty o reprezentacyjnej architekturze oraz funkcjach, podkreślających wyjątkową rangę miejsca zarówno w ramach osady rękodzielniczej, jak również całego miasta. W 2 poł. lat 20. XIX w. na narożnych parcelach usytuowanych u wylotu ul. Piotrkowskiej, zostały wzniesione okazałe, murowane budynki ratusza oraz kościoła ewangelicko-augsburskiego (większość kolonistów stanowili ewangelicy), które otrzymały podobne opracowanie architektoniczne, utrzymane w stylistyce późnego klasycyzmu, propagowanej przez władze Królestwa Polskiego w architekturze obiektów publicznych tego okresu. Pod koniec lat 30. XIX w. na narożnych parcelach usytuowanych u zbiegu Nowego Rynku i ul. Średniej (od strony wschodniej) zostały wzniesione jatki rzeźniczo-piekarskie, natomiast w połowie lat 50. XIX w., w południowo-wschodniej części placu - gmach Powiatowej Szkoły Realnej, później Wyższej Szkoły Rzemieślniczej. Budynki mieszkalne wznoszone przy rynku obowiązywał wyższy standard wykonania (obiekty murowane, minimum dwukondygnacyjne, z dachami krytymi dachówką, wykonywane wg. projektów indywidualnych). Zabudowę mieszkalną pozostałej części osady, początkowo tworzyły skromne, parterowe, drewniane domy rękodzielnicze o ujednoczonej formie, wykonane wg. projektów typowych opracowanych przez władze rządowe, domy te łączyły funkcję mieszkalną i produkcyjną (warsztaty rzemieślnicze). Pierwotna zabudowa mieszkalna stopniowo uległa całkowitej wymianie, przybierając formę wielokondygnacyjnych kamienic o wysokości, rozplanowaniu oraz kostiumie stylistycznym właściwych dla okresu budowy, większość zachowanych do dnia dzisiejszego, historycznych budynków została wzniesiona w okresie od lat 70. XIX w. do 1914 r. Zachowana, historyczna zabudowa osady, dokumentuje zatem kolejne etapy dziejów miasta od lat 20. XIX w., ewolucję od skromnej osady rękodzielniczej do wielkomiejskiej metropolii, dynamiczny rozwój na przełomie XIX i XX w., wielonarodowy i wielokulturowy charakter osady, w końcu, zróżnicowanie statusu majątkowego i społecznego mieszkańców (pałac I. K. Poznańskiego / skromne kamienice czynszowe przy ul. Wschodniej). Istotną wartość historyczną posiadają również istniejące na obszarze opisywanego układu urbanistycznego, świadectwa przekształceń historycznej tkanki urbanistyczno-architektonicznej, dokumentujące wydarzenia z okresu II wojny światowej (wyburzenie całej zabudowy usytuowanej na północ od ul. Ogrodowej i ul. Północnej, w związku z utworzeniem strefy buforowej, oddzielającej dzielnicę nowomiejską od getta żydowskiego utworzonego na Starym Mieście), a także realia polityczne i społeczno-gospodarcze okresu PRL (w latach 50. XX w. - powstanie w miejscu wyburzonej zabudowy Parku Staromiejskiego oraz wzniesienie przy ul. Północnej 5/11 monumentalnego, socrealistycznego bloku mieszkalnego; w latach 70. XX w. - poszerzenie ul. Zachodniej kosztem dawnej zabudowy frontowej tworzącej wschodnią pierzeję ulicy oraz budowa w południowej pierzei pl. Wolności, w miejscu klasycystycznych, dwupiętrowych kamienic, wielokondygnacyjnej, późnomodernistycznej zabudowy plombowej). Autorzy Ekspertyzy NID, dokonując waloryzacji założenia w oparciu od kryteria opracowane przez M. Witwickiego, wskazali na jego najwyższą w przyjętej skali wartość historyczną (pomnik historii). Mając na uwadze wielowymiarowy charakter układu urbanistycznego osady nowomiejskiej, posiada on również wybitną wartość naukową, stanowiąc doskonały przedmiot do badań oraz edukacji, w m.in. w zakresie historii (społeczno-gospodarczej i politycznej, regionalnej i krajowej), historii urbanistyki, historii architektury, czy też historii sztuki! Autorzy Ekspertyzy NID, przy ocenie wartości naukowej założenia, wskazali na średnią, w przyjętej skali, wartość założenia jako świadka / dokumentu (obiekt charakterystyczny), natomiast wysoką wartość w zakresie ważności przedmiotu badań oraz najwyższą w przyjętej skali, wszechstronnie i wybitnie edukacyjną jego wartość dydaktyczną.

Historyczny układ urbanistyczny osady *Nowe Miasto* posiada wysoką wartość artystyczną, która wynikają zarówno z walorów planu założenia przestrzennego osady zaprojektowanej w 1823 r., jak również indywidualnej wartości artystycznej obiektów architektury usytuowanych w granicach tegoż założenia. Jak wspomniano wyżej, plan osady stanowi przykład klasycystycznego założenia, które cechuje geometryczna kompozycja przestrzenna oparta na zasadzie osiowości i symetrii, widoczna zarówno w rozplanowaniu sieci dróg, centralnym usytuowaniu ośmiobocznego rynku, regularnym kształcie bloków zabudowy, a także regularnym i symetrycznym układzie parcelacyjnym. W centralnej części osady, w południowej pierzei rynku, zostały zlokalizowane reprezentacyjne gmachy, ratusz oraz kościół ewagn.-augsb., pełniące w pierwotnej kompozycji przestrzennej założenia rolę dominant. Budynki trzymały analogiczną formę architektoniczną, zostały wzniesione w stylu późnego klasycyzmu (empiru), wg. projektu B. Witkowskiego. Do dnia dzisiejszego pierwotną formę architektoniczną zachował budynek dawnego ratusza, kościół został rozbudowany na przełomie lat 80. i 90. XIX w. w stylu neorenesansowym, stanowiąc do dnia dzisiejszego jeden z najważniejszych zabytków architektury sakralnej w Łodzi. Podobnie, z wykorzystaniem zasady symetrii i osiowości, we wschodniej pierzei rynku, zostały zaprojektowane budynki jatek miejskich, wg. projektu H.

Marconiego (pierwotną lokalizację i formę, do dnia dzisiejszego uczytelnia w kompozycji przestrzennej pl. Wolności powojenna rekonstrukcja). Osiowość oraz symetrię kompozycji przestrzennej osady Nowe Miasto i pl. Wolności, a także wyjątkową rangę miejsca, zarówno w skali osady jak też całego miasta, w okresie międzywojennym podkreślono poprzez wzniesienie w centralnym punkcie placu, na przecięciu głównych arterii komunikacyjnych (i osi kompozycyjnych) monumentalnego pomnika im. Tadeusza Kościuszki (wg. projektu M. Lubelskiego, odsłonięcie 1930 r., odbudowa 1960 r.). Na wysoką wartość artystyczną założenia składają się gabaryty, formy brył oraz kompozycje elewacji poszczególnych, zabytkowych obiektów architektury, usytuowanych w granicach układu, a także opracowania architektoniczne historycznych pierzei ulic oraz samego pl. Wolności. Fasady zachowanych w obrębie opisywanego układu, historycznych kamienic, pochodzących głównie z przełomu XIX i XX w., tworzą zwarte pierzeje, po obu stronach takich ulic jak Piotrkowska, Pomorska, Rewolucji 1905 r. czy Próchnika, zaś częściowo także w obrębie ul. Wschodniej i ul. Nowomiejskiej, zachowana jest również niemal cała, historyczna zabudowa zachodniej pierzei ul. Zachodniej. Fasady kamienic, w przypadku większości ulic o ujednoliconym gabarycie, są zróżnicowane stylistowo oraz zakomponowane wg. indywidualnych projektów (głównie różne odmiany historyzmu z przewagą neorenesansu, a także eklektyzm, pojedyncze obiekty wzniesione w stylistyce secesji). Na wysoką wartość artystyczną układu wpływa również wysoka, indywidualna wartość artystyczna, jaką prezentuje architektura poszczególnych obiektów zabytkowych. Autorzy Ekspertyzy NID dokonując oceny wartości artystycznej założenia, wskazali że posiada ono najwyższe w przyjętej skali, wysoce reprezentatywne wartości stylowe, odgrywa równie wysoką, wyróżniającą się oraz eksponowaną rolę w zespole, stanowi dzieło rozwinięte w aspekcie bogactwa form oraz dzieło oryginalne w aspekcie wartości twórczych. Ogólna wartość artystyczna założenia została oceniona jako wybitna.

Historyczny układ urbanistyczny osady nowomiejskiej cechuje autentyzm zarówno w zakresie substancji jak też formy. W stanie pierwotnym (w stosunku do planu z 1823 r.), zachowana jest historyczna sieć komunikacyjna obejmująca układ dróg oraz centralnie usytuowany rynek (pl. Wolności), a także w większości główne, historyczne parametry wielkościowe ulic i placu (wyjątek stanowią jedynie zmienione w zakresie historycznej szerokości ulice Zachodnia, Północna i Ogrodowa). Na obszarze większej części opisywanego układu w znacznym stopniu zachowany jest historyczny układ parcelacyjny dawnej osady Nowe Miasto, zaś występujące, wtórne podziały historycznych działek, generalnie nie zatarły cech pierwotnego układu własnościowego. Jako swoisty relik, o szczególnej wartości historycznej, należy uznać pozostałości pierwotnego układu parcelacyjnego zachowane częściowo w obrębie dzisiejszego Parku Staromiejskiego, reliktem ukazującym pierwotny zasięg parceli budowlanych są także działki zlokalizowane w śladzie dzisiejszej, wschodniej nitki ul. Zachodniej. Wtórne przekształcenia historycznego układu parcelacyjnego, które doprowadziły do całościowego zatarcia pierwotnych granic własnościowych, są stosunkowo nieliczne, stanowią one pozostałość głównie inwestycji zrealizowanych w okresie PRL (m.in. zachodnia część Parku Staromiejskiego, ul. Wschodnia 9/13, pl. Wolności 10/11). Na obszarze opisywanego układu urbanistycznego w istotnej części zachowana jest również historyczna zabudowa, pochodząca głównie z okresu od lat 70. XIX w. do 1914 r. Historyczna tkanka budowlana nie zachowała się jedynie w obrębie nieruchomości położonych na północ od ulic Ogrodowej i Północnej (obszar dzisiejszego Parku Staromiejskiego) oraz nieruchomości przyległych od strony południowej do ul. Ogrodowej (obecnie zabudowa współczesna wzniesiona z zachowaniem historycznego przebiegu pierzei oraz uczytelnieniem historycznego podziału parcelacyjnego w opracowaniu elewacji), ponadto do dnia dzisiejszego nie zachowała się frontowa zabudowa dawnej wschodniej pierzei ul. Zachodniej (obecnie pas drogowy). W pozostałej części założenia stopień zachowania historycznej tkanki budowlanej jest znaczący, zaś istniejące ubytki w zabudowie historycznej (często jedynie częściowe, np. brak budynku frontowego z zachowaniem oficyn bocznych), bądź też istniejąca, nieliczna zabudowa o cechach ahistorycznych (w zakresie usytuowania w obrębie posesji, skali czy gabarytu, np. ul. Północna 5/11, ul. Wschodnia 9/13), nie wpływają na zatarcie ogólnych cech historycznego układu zabudowy, zarówno w skali całego układu jak też jego części (kwartałów, parceli). W obrębie opisywanego założenia zachowane są historyczne obiekty użyteczności publicznej: dawny ratusz (pl. Wolności 1); dawna szkoła, w okresie II RP siedziba Magistratu (pl. Wolności 14); w formie częściowej rekonstrukcji uczytelniona jest lokalizacja jatek miejskich (pl. Wolności 12, 13); zachowany jest historyczny budynek remizy straży pożarnej (ul. Legionów 4), zachowany jest dawny kościół ewangelicko-augsburski (ul. Piotrkowska 2), zachowane są budynki, w których mieściły się historyczne zajazdy oraz hotele (ul. Piotrkowska 3, ul. Piotrkowska 13 / ul. Próchnika 2, ul. Próchnika 11, ul. Zachodnia 81, 83, z przeznaczeniem na hotel powstała także kamienica przy pl. Wolności 9), budynek zakładu kąpielowego, później łaźni miejskiej (ul. Zachodnia 56), a także remiza straży pożarnej (ul. Legionów 4). Szczególnie wysoki stopień zachowania historycznej tkanki budowlanej dotyczy nieruchomości położonych w granicach opisywanego założenia, po obu stronach ulic: Piotrkowskiej, Rewolucji 1905 r.,

Próchnika, Pomorskiej, a także ul. Wschodniej na jej odcinku południowym, ponadto nieruchomości przyległych od strony wschodniej do ul. Nowomiejskiej, od strony zachodniej do ul. Zachodniej, w końcu, zlokalizowanych w południowej części pl. Wolności. Zabudowa ww. ulic współtworzy niemal nieprzerwaną pierzeję o ujednoliconym gabarycie oraz szerokości elewacji frontowych (zdeteterminowanych szerokością posesji), przy zachowaniu zróżnicowania w kompozycji elewacji. W istotnej części historyczna zabudowa zachowana jest również w obrębie nieruchomości przyległych od strony zachodniej do ul. Nowomiejskiej, od strony północnej do ul. Legionów, w końcu – w obrębie nieruchomości przyległych od strony południowej do ul. Północnej (pomimo faktu, że znaczną część pierzei wypełnia blok mieszkalny wzniesiony latach 50. XX w., zachowane są oficyny boczne usytuowane w głębi nieruchomości). Historyczna zabudowa, choć w mniejszym zakresie, zachowana jest również w obrębie nieruchomości usytuowanych w północnej części ul. Wschodniej, przyległych od strony południowej do ul. Legionów, w końcu – w północnej części pl. Wolności (nr 6, nr 9). Integralną część opisywanego układu urbanistycznego, stanowią zabytkowe, komponowane założenia zieleni (m.in. ogród przy pałacu I.K. Poznańskiego, Park Staromiejski, pozostałości ogrodu przy domu parafialnym przy ul. Piotrkowskiej 2/4).

Mając na uwadze powyższe wartości historyczne, artystyczne i naukowe oraz w myśl przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami należało orzec jak wyżej.

Niniejsza decyzja zostaje podana do publicznej wiadomości poprzez zamieszczenie na tablicy informacyjnej w siedzibie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi (ul. Piotrkowska 99) oraz zamieszczenie na stronie Biuletynu Informacji Publicznej WUOZ w Łodzi (www.wuoz-lodz.pl).

Od niniejszej decyzji przysługuje odwołanie do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, za moim pośrednictwem, w terminie 14 dni od daty otrzymania decyzji (art. 127 § 2; art. 129 § 1 i 2 Kpa). W trakcie biegu terminu do wniesienia odwołania strona może zrzec się prawa do wniesienia odwołania wobec organu administracji publicznej, który wydał decyzję. Z dniem doręczenia organowi administracji publicznej oświadczenia o zrzeczeniu się prawa do wniesienia odwołania przez ostatnią ze stron postępowania, decyzja staje się ostateczna i prawomocna (art. 127a § 1 i 2 Kpa). Decyzja podlega wykonaniu przed upływem terminu do wniesienia odwołania, jeżeli jest zgodna z żądaniem wszystkich stron lub jeżeli wszystkie strony zrzekły się prawa do wniesienia odwołania (art. 130 § 4 Kpa).

ŁÓDŹSKOJEWÓDZKI
KONSERWATOR ZABYTKÓW

dr Anna Michalska

Załączniki:

1. Plan z oznaczeniem granic obszaru wpisanego do rejestru zabytków.
2. Pouczenie o skutkach wpisu zabytku do rejestru

Otrzymują:

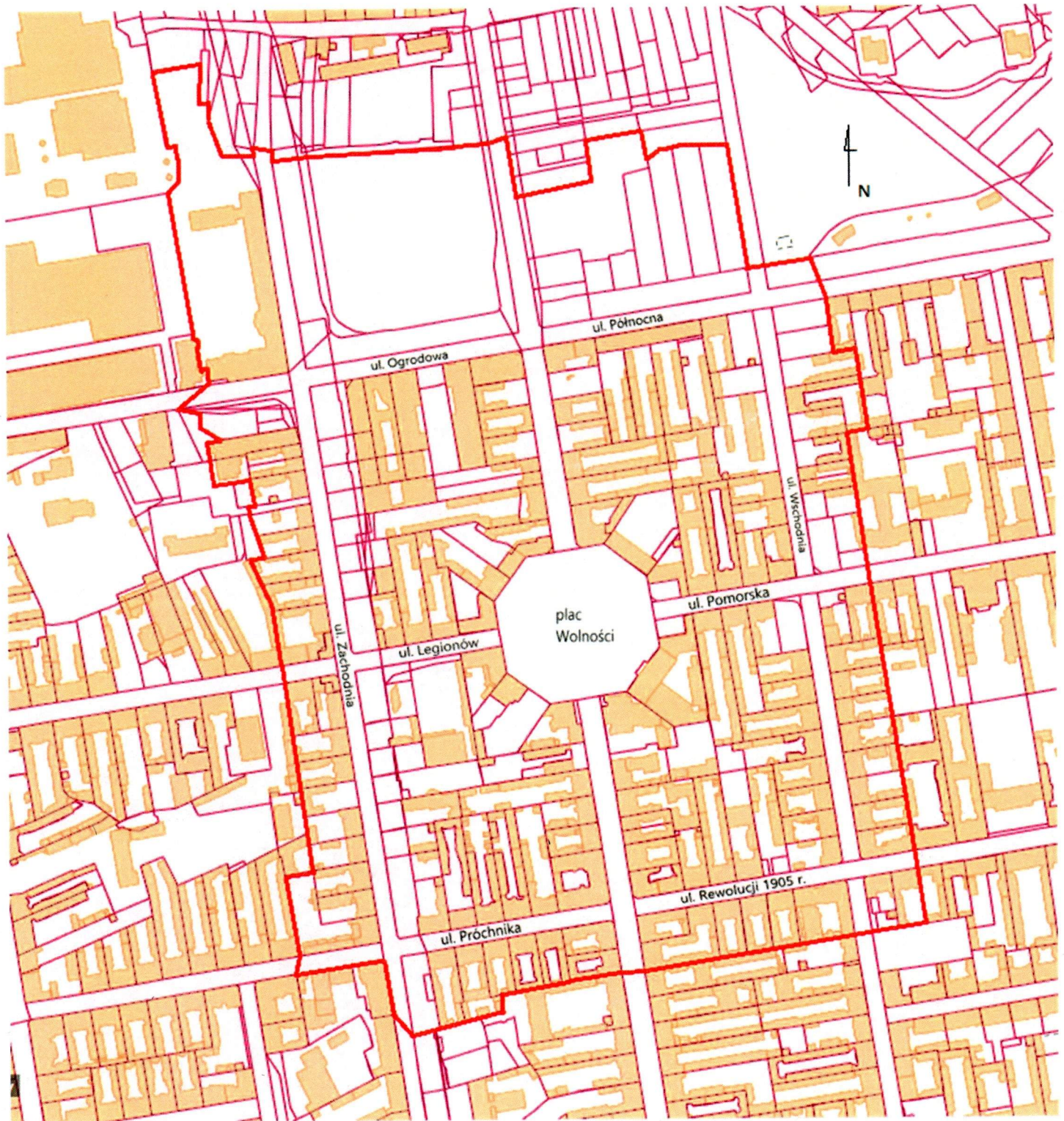
1. Strony postępowania (w drodze obwieszczenia)
2. a/a

Do wiadomości:

3. Prezydent Miasta Łodzi, ul. Piotrkowska 104, 90-926 Łódź
4. Urząd Miasta Łodzi Biuro Architekta Miasta Oddział Ochrony Dziedzictwa i Estetyki Miasta, ul. Wólczańska 36, 90-608 Łódź
5. Urząd Miasta Łodzi Wydział Urbanistyki i Architektury, ul. Piotrkowska 104, 90-926 Łódź
6. Narodowy Instytut Dziedzictwa - Centralna Ewidencja Zabytków, ul. Kopernika 36/40, 00-924 Warszawa

Załącznik nr 1

do decyzji ŁWKZ z dnia 8.05.2024 r., znak: WUOZ-ZRR.5140.124.2023.PU ; nr rejestru zabytków: A / 427

Skala: 1:4300

Legenda: linia koloru czerwonego – granice obszaru wpisanego do rejestru zabytków

08 -05- 2024

ŁÓDZKI WOJEWÓDZKI
KONSERWATOR ZABYTKÓW

dr Anna Michalak

POUCZENIE O SKUTKACH WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH

Wpisanie do rejestru zabytków pociąga za sobą następujące skutki wymienione w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (tj. Dz.U. z 2022 r., poz. 840, ze zm.).

Art. 5.

Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Art. 25.

1. Zagospodarowanie na cele użytkowe zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru wymaga posiadania przez jego właściciela lub posiadacza:
 - 1) dokumentacji konserwatorskiej określającej stan zachowania zabytku nieruchomego i możliwości jego adaptacji, z uwzględnieniem historycznej funkcji i wartości tego zabytku, jak również możliwości jego dostosowania do osób ze szczególnymi potrzebami, o których mowa w ustawie z dnia 19 lipca 2019 r. o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami (Dz. U. z 2020 r. poz. 1062);
 - 2) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu prac konserwatorskich przy zabytku nieruchomym, określającego zakres i sposób ich prowadzenia oraz wskazującego niezbędne do zastosowania materiały i technologie;
 - 3) uzgodnionego z wojewódzkim konserwatorem zabytków programu zagospodarowania zabytku nieruchomego wraz z otoczeniem oraz dalszego korzystania z tego zabytku, z uwzględnieniem wyeksponowania jego wartości
2. W celu spełnienia wymagań, o których mowa w ust. 1, wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany nieodpłatnie udostępnić do wglądu właścicielowi lub posiadaczowi zabytku nieruchomego posiadaną przez siebie dokumentację tego zabytku oraz umożliwić dokonywanie niezbędnych odpisów z tej dokumentacji.

Art. 27.

Na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku wojewódzki konserwator zabytków przedstawia, w formie pisemnej, zalecenia konserwatorskie, określające sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian, które mogą być wprowadzone w tym zabytku.

Art. 28.

1. Niezależnie od obowiązków wynikających z opieki nad zabytkami, określonych w art. 5, właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego do rejestru lub zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o:
 - 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia;
 - 2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia;
 - 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany;
 - 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości.

Art. 29.

1. Wojewódzki konserwator zabytków w czasie uzgodnionym z właścicielem lub posiadaczem przedmiotu będącego zabytkiem lub posiadającego cechy zabytku może prowadzić badania tego przedmiotu w miejscu, w którym przedmiot ten się znajduje.
4. W przypadku odmowy udostępnienia przedmiotu, o którym mowa w ust. 1, albo zabytku, o którym mowa w ust. 3, odpowiednio wojewódzki konserwator zabytków albo minister właściwy do spraw kultury i ochrony

dziedzictwa narodowego może wydać decyzję nakazującą jego udostępnienie na czas niezbędny do wykonania badań, jednak nie dłuższy niż 3 miesiące od dnia, w którym decyzja stała się ostateczna.

5. Za szkody wyrządzone w związku z badaniami, o których mowa w ust. 1 i 3, przysługuje odszkodowanie na zasadach określonych w Kodeksie cywilnym.

Art. 30.

1. Właściciel lub posiadacz zabytku nieruchomego bądź nieruchomości o cechach zabytku jest obowiązany udostępnić ten zabytek bądź nieruchomość wykonawcy badań w celu ich przeprowadzenia.
2. W przypadku odmowy udostępnienia zabytku nieruchomego bądź nieruchomości, o których mowa w ust. 1, wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję nakazującą właścicielowi lub posiadaczowi udostępnienie tego zabytku bądź nieruchomości, na czas niezbędny do przeprowadzenia badań, jednak nie dłuższy niż 3 miesiące od dnia, w którym decyzja stała się ostateczna.
3. Za szkody wyrządzone w związku z badaniami, o których mowa w ust. 1 lub 2, przysługuje odszkodowanie na zasadach określonych w Kodeksie cywilnym.

Art. 32.

1. Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:
 - 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
 - 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
 - 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta)
2. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1 pkt 3.
3. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany w terminie 5 dni od dnia przyjęcia zawiadomienia, o którym mowa w ust. 1 pkt 3 i ust. 2, dokonać oględzin odkrytego przedmiotu.
4. Jeżeli w terminie, określonym w ust. 3, wojewódzki konserwator zabytków nie dokona oględzin odkrytego przedmiotu, przerwane roboty mogą być kontynuowane.
5. Po dokonaniu oględzin odkrytego przedmiotu wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję:
 - 1) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot nie jest zabytkiem;
 - 2) pozwalającą na kontynuację przerwanych robót, jeżeli odkryty przedmiot jest zabytkiem, a kontynuacja robót nie doprowadzi do jego zniszczenia lub uszkodzenia;
 - 3) nakazującą dalsze wstrzymanie robót i przeprowadzenie, na koszt osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej finansującej te roboty, badań archeologicznych w niezbędnym zakresie.
6. Roboty nie mogą być wstrzymane na okres dłuższy niż miesiąc od dnia doręczenia decyzji, o której mowa w ust. 5 pkt 3.
7. Jeżeli w trakcie badań archeologicznych zostanie odkryty zabytek posiadający wyjątkową wartość, wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o przedłużeniu okresu wstrzymania robót. Okres wstrzymania robót nie może być jednak dłuższy niż 6 miesięcy od dnia doręczenia decyzji, o której mowa w ust. 5 pkt 3.
8. Po zakończeniu badań archeologicznych, o których mowa w ust. 5 pkt 3, wojewódzki konserwator zabytków wydaje decyzję pozwalającą na kontynuację przerwanych robót.

Art. 36.

1. Pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:
 - 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
 - 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
 - 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
 - 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
 - 5) prowadzenie badań archeologicznych;
 - 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
 - 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
 - 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
 - 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
 - 10) umieszczenie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16b i 16c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu

- i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020 r. poz. 293, 471, 782, 1086 i 1378 oraz z 2021 r. poz. 11) oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1;
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;
 - 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.
- 2a. Wojewódzki konserwator zabytków może uzależnić podjęcie działań objętych pozwoleniem, o którym mowa w ust. 1, od przekazania przez wnioskodawcę w oznaczonym terminie określonych informacji dotyczących działań wymienionych w pozwoleniu, zastrzegając odpowiedni warunek w treści pozwolenia. Do warunku stosuje się art. 162 § 1 Kodeksu postępowania administracyjnego.
 3. Pozwolenia, o których mowa w ust. 1 i 1a, mogą określać warunki, które zapobiegą uszkodzeniu lub zniszczeniu zabytku.
 4. Wojewódzki konserwator zabytków może uzależnić wydanie pozwolenia na podejmowanie działań, o których mowa w ust. 1 pkt 6, 9 i 11, od przeprowadzenia, na koszt wnioskodawcy, niezbędnych badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych. Egzemplarz dokumentacji badań jest przekazywany nieodpłatnie wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.
 5. Pozwolenia, o których mowa w ust. 1 i 1a, wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo do rejestru, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego.
 6. Pozwolenie na prowadzenie badań archeologicznych wydaje się na wniosek osoby fizycznej lub jednostki organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do korzystania z nieruchomości, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu albo ograniczonego prawa rzeczowego lub stosunku zobowiązaniowego.
 7. Pozwolenie na prowadzenie badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa, badań konserwatorskich i architektonicznych przy zabytku wpisanym do rejestru albo badań archeologicznych lub poszukiwań ukrytych bądź porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, wydaje się również na wniosek osób fizycznych albo jednostek organizacyjnych zamierzających prowadzić te badania lub poszukiwania. W przypadku nieuzyskania zgody właściciela lub posiadacza nieruchomości na przeprowadzenie tych badań lub poszukiwań przepisy art. 30 ust. 1 i 2 stosuje się odpowiednio.
 8. Uzyskanie pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podjęcie robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru nie zwalnia z obowiązku uzyskania pozwolenia na budowę albo zgłoszenia, w przypadkach określonych przepisami Prawa budowlanego.

Art. 39.

1. Z czynności kontrolnych kontrolujący sporządza protokół, którego jeden egzemplarz doręcza kontrolowanej osobie fizycznej lub kierownikowi kontrolowanej jednostki organizacyjnej.
2. Protokół kontroli zawiera opis stanu faktycznego stwierdzonego w toku kontroli, w tym ustalonych nieprawidłowości, z uwzględnieniem przyczyn powstania, zakresu i skutków tych nieprawidłowości oraz osób za nie odpowiedzialnych.
3. Protokół podpisują kontrolujący i kontrolowana osoba fizyczna albo kierownik kontrolowanej jednostki organizacyjnej lub upoważniona przez niego osoba, którzy mogą wnieść do protokołu umotywowane zastrzeżenia i uwagi.
4. W razie odmowy podpisania protokołu przez kontrolowaną osobę fizyczną albo kierownika kontrolowanej jednostki organizacyjnej lub upoważnioną przez niego osobę, kontrolujący czyni o tym wzmiankę w protokole, a odmawiający podpisu może w terminie 7 dni przedstawić swoje pisemne uwagi wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków.

Art. 47.

1. Wojewódzki konserwator zabytków może wznowić postępowanie w sprawie wydanego pozwolenia, o którym mowa w art. 36 ust. 1, a następnie zmienić je lub cofnąć, w drodze decyzji, jeżeli w trakcie wykonywania badań, prac, robót lub innych działań określonych w pozwoleniu wystąpiły nowe fakty i okoliczności, mogące doprowadzić do uszkodzenia lub zniszczenia zabytku.

Art. 73.

Osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna, będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadająca taki zabytek w trwałym zarządzie albo będąca właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa, może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru albo prac konserwatorskich lub restauratorskich przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Art. 107a

1. Właściciel lub posiadacz zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków, który nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:
 - 1) uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,
 - 2) zagrożeniu dla zabytku, nie później niż w terminie 14 dni od dnia powzięcia wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,
 - 3) zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany
 - 4) zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości- podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.
2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, którego właściciel lub posiadacz obowiązany był powiadomić.

Art. 107c

1. Osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która uniemożliwia lub utrudnia dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 2000 zł.
2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, któremu uniemożliwiono lub utrudniono dostęp do zabytku.

Art. 107d

1. Kto bez pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1 pkt 1-5, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.
2. Kto podejmuje działania, o których mowa w art. 36 ust. 1 pkt 1-5, niezgodnie z zakresem lub warunkami określonymi w pozwoleniu wojewódzkiego konserwatora zabytków, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 500 000 zł.
5. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1-4, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, który wydał pozwolenie bądź był właściwy do wydania pozwolenia.

Art. 107e

1. Kto wbrew obowiązkowi nie wykonuje zaleceń pokontrolnych, o których mowa w art. 40 ust. 1, podlega karze pieniężnej w wysokości od 500 do 50 000 zł.
2. Karę pieniężną, o której mowa w ust. 1, nakłada w drodze decyzji organ ochrony zabytków, który wydał zalecenia pokontrolne.

Art. 107f

Karę pieniężną uiszcza się w terminie 14 dni od dnia, w którym decyzja o jej nałożeniu stała się ostateczna.

Art. 107g

Do kar pieniężnych stosuje się przepisy działu IVa Kodeksu postępowania administracyjnego.

Art. 107h

Wierzycielem należności z tytułu administracyjnych kar pieniężnych, o których mowa w art. 107a-107e, w rozumieniu przepisów o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, jest organ właściwy do nałożenia kary.

Art. 107i

Organy egzekucyjne przekazują wpływy z kar pieniężnych, o których mowa w art. 107a-107e, na rachunek Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków.

Art. 108.

1. Kto niszczy lub uszkadza zabytek, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.
2. Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.
3. W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1 polegające na zniszczeniu zabytku sąd orzeka na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków nawiązkę w wysokości do wartości zniszczonego zabytku.
4. W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1 polegające na uszkodzeniu zabytku sąd orzeka obowiązek przywrócenia stanu poprzedniego, a jeśli obowiązek taki nie byłby wykonalny – nawiązkę na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków w wysokości do wartości uszkodzenia zabytku.
5. W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 2 sąd może orzec na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków nawiązkę w wysokości od trzykrotnego do trzydziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia.

Art. 110.

1. Kto będąc właścicielem lub posiadaczem zabytku nie zabezpieczył go w należyty sposób przed uszkodzeniem, zniszczeniem, zaginięciem lub kradzieżą, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny.
2. W razie popełnienia wykroczenia określonego w ust. 1 można orzec nawiązkę do wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.

[Art. 113.

1. *Kto będąc właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego na Listę Skarbów Dziedzictwa albo wpisanego do rejestru lub innego zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków nie powiadomił odpowiednio ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego albo wojewódzkiego konserwatora zabytków o:*
 - 1) *uszkodzeniu, zniszczeniu, zaginięciu lub kradzieży zabytku niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zdarzenia,*
 - 2) *zagrożeniu dla zabytku niezwłocznie po powzięciu wiadomości o wystąpieniu zagrożenia,*
 - 3) *zmianie miejsca przechowania zabytku ruchomego, w terminie miesiąca od dnia nastąpienia tej zmiany,*
 - 4) *zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku, nie później niż w terminie miesiąca od dnia ich wystąpienia lub powzięcia o nich wiadomości*- podlega karze grzywny
2. *W razie popełnienia wykroczenia określonego w ust. 1 można orzec nawiązkę do wysokości dwudziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia na wskazany cel społeczny związany z opieką nad zabytkami.]*

Przepis uchylający art. 113-114 wejdzie w życie z dn. 1.01.2024 r. (Dz. U. z 2017 r. poz. 1595).

[Art. 114.

Kto uniemożliwia lub utrudnia dostęp do zabytku organowi ochrony zabytków, wykonującemu uprawnienia wynikające z ustawy, podlega karze grzywny.]

[Art. 117.

Kto bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia prowadzi:

- 1) *prace konserwatorskie, restauratorskie lub badania konserwatorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa,*
 - 2) *prace konserwatorskie, restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie lub architektoniczne przy zabytku wpisanym do rejestru lub roboty budowlane w jego otoczeniu albo badania archeologiczne*
- podlega karze grzywny]

Przepis uchylający art. 117 i art. 119 wejdzie w życie z dn. 1.01.2024 r. (Dz. U. z 2017 r. poz. 1595).

[Art. 120.

Orzekanie w sprawach określonych w art. 110-119a następuje na podstawie przepisów Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia.]

Zmiana w art. 120 wejdzie w życie z dn. 1.01.2024 r. (Dz. U. z 2017 r. poz. 1595).

<Art. 120.

Orzekanie w sprawach określonych w art. 110-118 następuje na podstawie przepisów Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia.>